

УДК 327.5

DOI: 10.24144/2078-1431.2024.1(32).116–133

Іван Шишкін,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри регіональних студій

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
та національної безпеки

Національного університету «Острозька академія»

Анжеліка Баран,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного права та міграційної політики

Західноукраїнського національного університету

Олена Березовська-Чміль,

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних інститутів та процесів

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

НОВА БЕЗПЕКОВА ПРОГРАМА ЄВРОПИ: ВИКЛИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЮ ВІЙНОЮ

У статті здійснено детальний аналіз стратегії та політики безпеки й оборони ЄС та окремих держав-членів в умовах війни в Україні. Наголошується, що в цілому війна зумовила миттєве реагування країн ЄС на наслідки збройної агресії. Розкрито ключові проблеми та виклики ЄС в умовах російсько-української війни, важливість забезпечення узгодженості політики безпеки окремих країн щодо підтримки України.

Ключові слова: програма безпеки ЄС, російсько-українська війна, збройна агресія, політика безпеки ЄС, оборонний бюджет, сектор безпеки й оборони, право ЄС, військовий обов'язок.

The article provides a detailed analysis of the security and defense strategy, policy of the EU and individual member states in the context of the war in Ukraine.

It is emphasized that, in general, the war caused the immediate reaction of the EU countries to the consequences of armed aggression. The key problems and challenges of the EU in the conditions of the Russian-Ukrainian war are revealed, the importance of ensuring the coherence of the security policy of individual countries, regarding the support of Ukraine.

Keywords: EU security program, Russian-Ukrainian war, armed aggression, EU security policy, defense budget, security and defense sector, EU law, military service.

Постановка проблеми. Досвід війни в Україні демонструє країнам ЄС відмінні від традиційних принципи ведення війни на європейському континенті, що відповідно зумовило ряд викликів у політиці та програмах безпеки й оборони в різних країнах Європи. Війна в Україні показує

вагомість оновленої артилерії для нанесення точних ударів, «розумних» боеприпасів та дронів, піхоти з переносними засобами оборони, системи протиповітряної оборони тощо. У зв'язку з цим комплексно змінюється доктрина та стратегія війни, структура та організація сектору безпеки й оборони. Війна в Україні та загальне збільшення військових витрат спонукає країни Європи до модернізації застарілої політики та програм безпеки й оборони, військово-морських флотів, до збільшення портфелю оборонних замовлень. Водночас в межах ЄС існує ряд викликів, пов'язаних з економічними перспективами військової промисловості та узгодженістю програм та політики безпеки.

У дослідженні, опублікованому в 2020 році, Інститут досліджень безпеки ЄС (EUISS) зазначив, що у 1999 – 2018 роках військово-морські сили ЄС втратили понад 30% фрегатів та есмінців і більше 20% підводних човнів. Ключову загрозу для країн ЄС становлять напружені відносини на території Середземного, Чорного та Балтійського морів, загострення війни в Україні, поряд з «інтенсивною геополітичною конкуренцією» в Індо-Тихоокеанському регіоні та навколо ключових морських опорних пунктів. Згідно з офіційними документами ЄС, між державами-членами відбувається координація інвестиційних потоків, спрямованих на програми оборони обсягом менше 20%. Крім цього, в межах ЄС відсутній спільний порядок денний, а співпраця здійснюється лише у разі збігу політичних цілей та оперативних вимог двох або більше країн ЄС. Зважаючи на викладене вище, доцільно провести аналіз нової політики безпеки на основі вивчення стратегічних документів та програм розвитку сил та сектору безпеки й оборони ЄС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У науковій літературі висвітлено окремі аспекти нової політики безпеки ЄС в умовах війни в Україні. В цілому праці науковців окреслюють особливості, перспективи, загрози, виклики та еволюцію зовнішньої політики ЄС, політики безпеки та оборони ЄС в контексті повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації в Україну, а також вплив збройної агресії на спільну політику безпеки та оборони ЄС. Вказані аспекти політики розглядаються в роботах Є.О. Горюнова, Я.І. Завади та І.А. Сіно, І.В. Зайцева-Калаура та І.О. Онищука, Ю. Кобець та Н. Голуб'як, В.В. Коцур, Л.В. Курносенко, А. Мартинова, О.О. Маруховського, О. Пошедіна.

Зокрема, Ю. Кобець та Н. Голуб'як досліджують трансформацію політики безпеки й оборони ЄС, зокрема з початку 2014 року в умовах анексії Криму, і як наслідок – прийняття Глобальної стратегії безпеки у 2016 році для запобігання конфліктів та проведення миротворчих операцій шляхом створення та запуску військового планування; забезпечення структурного співробітництва на постійній основі; щорічного огляду проблематики в секторі безпеки й оборони; запуску оборонного фонду та фонду миру для покращення цивільного та військового вимірів безпеки й оборони.

Водночас у наукових дослідженнях відсутній комплексний аналіз нової безпекової програми ЄС, у тому числі в розрізі основних партнерів

України у наданні підтримки у війні, та викликів, які виникли у сфері безпеки й оборони країн ЄС у зв'язку з війною.

Мета статті – аналіз стратегічних пріоритетів та політики безпеки країн ЄС і викликів в умовах війни в Україні.

Виклад основного матеріалу. Гібридна війна в Україні зумовила наймасштабніші зрушення в секторі безпеки й оборони в країнах Європи та в цілому в світі.

За даними Європейського оборонного агентства (ЄОА), у 2022 році витрати на оборону країн Європи зросли до 240 млрд. євро, або на 6% порівняно з 2021 роком. Серед 27 країн 20 наростили оборонні видатки більше ніж на 10%, в тому числі Швеція на 30,1%, Люксембург на 27,9%, Литва на 27,6%, Іспанія на 19,3%, Бельгія на 14,8% і Греція на 13,3%. Інвестиції в оборону становили 58 млрд. євро, в основному на придбання нового обладнання. Крім того, відбулося суттєве збільшення вартості проєктів під керівництвом ЄОА – 250 млн. євро було виділено для фінансування 46 проєктів. Загальні витрати на оборону становили: у Німеччині 58266,25 млн. євро, у Франції 49700,00 млн. євро, в Італії 28757,00 млн. євро, в Іспанії 15610,00 млн. євро, в Польщі 14585,50 млн. євро, в Нідерландах 10800,00 млн. євро. [12; 22].

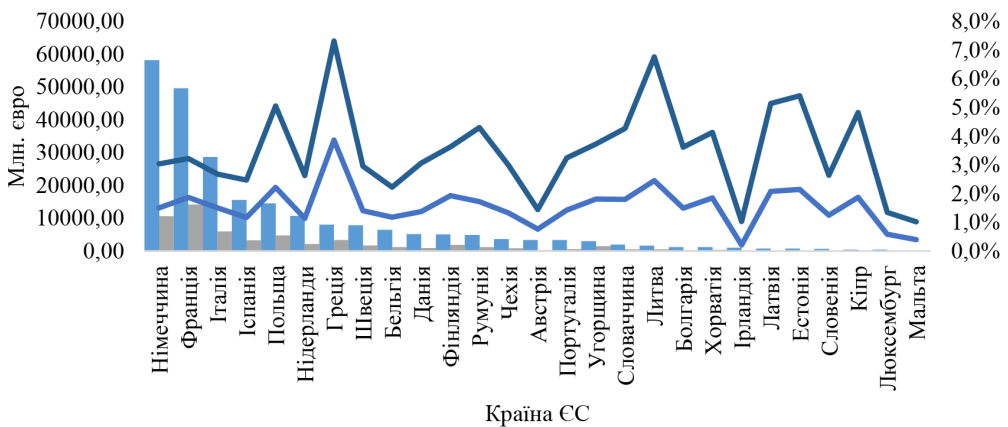

Рис. 1. Загальні витрати на оборону країн ЄС у 2022 році, млн. євро та %

Джерело: складено авторами за даними [12].

Країни Європи неодноразово намагалися посилити безпеку, зокрема через укладення відповідних угод та створення європейської армії. Ще в 1950-х роках Франція, Німеччина, Італія та країни Бенілюксу (Бельгія, Нідерланди та Люксембург) прагнули створити Європейське оборонне співтовариство, проте цей договір не був ратифікований французьким парламентом. Після закінчення холодної війни країни неодноразово намагалися втілити цю ідею. 29 квітня 2003 року, після початку війни в Іраку, яка почалася з вторгнення сил міжнародної коаліції на чолі з США і

Великою Британією, лідери Німеччини, Франції, Бельгії та Люксембургу розробили положення щодо створення єдиної європейської армії та зменшення залежності від США та НАТО в контексті забезпечення безпеки [25; 31].

Ідея створення європейської армії стала ще більш актуальною після окупації Криму та початку військового конфлікту на Донбасі на Сході України. З того часу країни ЄС змінили ставлення до зовнішньої політики Росії, вбачаючи в ній серйозну загрозу для країн-членів. На тлі зростання напруженості у відносинах з Росією тодішній президент Європейської Комісії Жан-Клод Юнкер закликав створити загальноєвропейську армію з метою захисту європейських демократичних цінностей. Німецькі політики підтримували пропозиції глави ЄС. Канцлер Німеччини Ангела Меркель і міністр оборони Урсула фон дер Ляєн заявили про потребу Європи у поглибленні оборонної співпраці. Зокрема йшлося про майбутні проекти в секторі безпеки й оборони, а не про негайне створення європейської армії [31].

Зазначимо, що в ЄС створено 28 армій, загальна чисельність яких постійно скорочувалася з 1995 року, становлячи 3,557 млн. осіб у 1995 році, 2,412 млн. осіб у 2005 році, та 1,913 млн. осіб у 2020 році [10].

Організація оборони відбувається переважно на національному рівні, що зумовлює ряд викликів у співпраці та узгодженості безпекових програм та політики, проте створює ряд можливостей для посилення співробітництва в цій сфері.

Серед ключових проблем та викликів ЄС в умовах війни в Україні – організація масового переходу до створення колективної системи безпеки на рівні ЄС, оптимізація та посилення 28 армій для забезпечення їх ефективної співпраці в рамках єдиної структури.

Серед недоліків організації армії на національному рівні – дублювання керівних структур, їх функцій, що зумовлює додаткові витрати в секторі безпеки й оборони. Тому серед позитивних наслідків створення європейської армії – можливість заощадження на дослідження та розробки держав-членів ЄС та придбання сучасної зброї, перерозподіл обов'язків та завдань між керівними органами та розвиток військової спеціалізації держав-членів. Об'єднання військових сил ЄС може стати рушієм модернізації оборонної промисловості, а їх сукупний потенціал значно посилить обороноздатність ЄС.

У контексті співпраці між країнами ЄС в оборонній сфері варто зазначити, що у 2017 році була запущена програма постійного структурованого співробітництва (PESCO) – механізму в рамках політики й безпеки, який забезпечує тісну добровільну співпрацю країн ЄС в оборонній політиці, що водночас абсолютно відрізняється від діяльності НАТО. У межах програми реалізовується ряд проектів для розробки озброєння і техніки, підвищення боєготовності сил оборони. Учасники програми мають ряд зобов'язань, зокрема щодо регулярного збільшення оборонних бюджетів та витрат на нову зброю. При цьому країни-учасники мають певні зобов'язання перед НАТО. Зважаючи на те, що однією з проблем східного флангу НАТО є пи-

тання швидкого реагування на конфлікт та розгортання військ, члени програми спростили процедури транспортування військ територією ЄС [25].

В умовах зростання ризиків у сфері безпеки країни налагоджують співробітництво у формі гнучких невеликих оборонних альянсів. Наприклад, у вересні 2021 року США, Австралія та Великобританія оголосили про альянс AUKUS для посилення безпеки та стабільності в Індо-Тихоокеанському регіоні, налагодження співпраці у сфері кібербезпеки та розвитку штучного інтелекту. В січні 2022 року було оголошено про створення тристороннього союзу між Великобританією, Польщею та Україною. Головною метою такого союзу була протидія російській загрози. Такий союз має стати компонентом стратегії України зі створення подібних невеликих альянсів з Литвою, Польщею, Грузією, Молдовою та Туреччиною [25; 29]. Такі альянси створені саме для заповнення прогалів, які існують у європейській системі безпеки, які НАТО не може повністю забезпечити.

Після вторгнення Росії в Україну Європа почала впроваджувати конкретні дії для посилення безпеки й оборони як у рамках НАТО, так і на рівні ЄС. 25 березня 2022 року лідери ЄС переглянули та схвалили військову стратегію під назвою Стратегічний компас. Такі зміни свідчать про трансформацію безпекової політики ЄС. В одному з перших варіантів Стратегічного компасу було зазначено, що «розвиток ситуації на східних околицях ЄС та політика Росії дають підстави зробити висновок про завершення історичного періоду після Холодної війни та початок нового етапу, який характеризується новими викликами та загрозами» [29]. Розробка Стратегічного компасу тривала з 2020 року, проте прискорилася, зважаючи на військове вторгнення в Україну у лютому 2022 року.

В рамках Стратегічного компасу планується створити сили швидкого реагування з чисельністю 5 тис. солдатів, проводити регулярні бойові навчання, підвищити військову мобільність, посилити цивільні та громадські місії, повною мірою використовувати потенціал Європейського фонду миру для підтримки безпеки. Стратегічний компас передбачає такі напрями роботи:

1. У сфері безпеки для зміцнення здатності передбачати, стримувати та реагувати на поточні та швидко виникаючі загрози та виклики, а також захищати інтереси безпеки ЄС: 1) збільшити можливості аналізу розвідувальних даних; 2) розробити Hybrid Toolbox і Response Teams, що об'єднують різні інструменти для виявлення та реагування на широкий спектр гібридних загроз; 3) забезпечити подальший розвиток кібердипломатичного інструментарію та створення Політики кіберзахисту ЄС для кращої підготовки до кібератак і відповіді на них; 4) розробити інструментарій маніпулювання іноземною інформацією та втручання; 5) розробити Космічну стратегію безпеки та оборони ЄС; 6) посилити роль ЄС як гравця безпеки на морі.

2. В інвестиційній сфері держави-члени зобов'язалися суттєво збільшити свої видатки на оборону для скорочення критичних розривів військового та цивільного потенціалу та зміцнення європейської оборонної технологічної та промислової бази. Крім того, країни ЄС домовилися про

обмін досвідом щодо збільшення та оптимізації витрат на оборону відповідно до потреб безпеки, додаткове стимулювання участі у спільному розвитку потенціалу та інвестування в стратегічні механізми забезпечення захисту, стимулювання оборонних технологічних інновацій.

Тож, зважаючи на війну в Україні, країни ЄС змінюють власну політику та стратегію забезпечення безпеки й оборони, що включає ряд ініціатив у цих сферах, у тому числі нові програми безпеки. Для прикладу, Німеччина оголосила про різке збільшення витрат на оборону та надсилання зброї Україні. Європейський Союз, який раніше покладався на дипломатичні методи, спрямував до України військову, гуманітарну та фінансову допомогу на загальну суму 12,8 млрд євро.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року стало поворотним моментом для зміни пріоритетів у сфері європейської безпеки, адже низка країн недооцінювала серйозність російської загрози не лише для України, а й для ЄС. Наприклад, генерала Еріка Відо – керівника військової розвідки Франції (Direction du Renseignement Militaire – DRM) – було звільнено з посади через «недоліки в оцінці війни в Україні» вже через сім місяців після призначення.

ЄС та міжнародні партнери надають значну політичну, військову, фінансову та гуманітарну підтримку Україні. Вона включає безпрецедентну підтримку Збройних Сил України (ЗСУ), включаючи військову техніку, а також навчання.

З початку війни ЄС, країни-члени та європейські фінансові інституції за підходом Team Europe надали Україні понад 88 млрд. євро фінансової, гуманітарної, екстреної та військової підтримки. Комісія виділила 785 млн. євро на програму гуманітарної допомоги в Україні. Відповідно до пріоритетів українського уряду гуманітарна допомога ЄС передбачає забезпечення житлом, грошову підтримку, медичне обслуговування, продовольчу допомогу, освіту, воду та санітарію. Крім того, понад 98 000 тонн допомоги в натуральній формі орієнтовною вартістю понад 796 мільйонів євро було доставлено в Україну від держав-членів ЄС та партнерів через Механізм цивільного захисту ЄС [26].

В рамках Європейського фонду миру було мобілізовано 6,1 млрд. євро для підтримки поставок військової техніки Збройними Силами України. Крім того, завдяки фінансовій підтримці в розмірі 362 млн. євро Місія військової допомоги Україні від ЄС вирішує нагальні та довгострокові потреби в навчанні Збройних Сил України та наразі підготувала близько 39 000 українських солдатів. Військова підтримка ЄС для України, яка надається Європейським фондом миру та державами-членами окремо, становить понад 28 млрд. євро [26].

У 2024 році 27 країн-членів ЄС затвердили пакет підтримки в розмірі 50 млрд. євро під час позачергового саміту в Брюсселі 1 лютого через новий механізм фінансування для України. Пакет підтримки буде розподілено протягом наступних чотирьох років та складатиметься з грантів (17 млрд. євро) та гарантованих позик (33 млрд. євро). Фінансові гранти будуть надходити в рамках переглянутої європейської багаторічної фінан-

сової програми на 2021-2027 роки, які мають бути затверджені Європейським парламентом. Однак кошти також можуть бути видучені з прибутків, отриманих від знерухомлених російських активів. Згідно з офіційними висновками саміту, нові кошти також повинні «сприяти відновленню, реконструкції та модернізації країни», підтримувати членство України в ЄС. Відмітимо, що для затвердження підтримки країни ЄС зняли вето прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана на надання коштів, яке було накладено у зв'язку з прагненням Угорщини отримати фінансування від ЄС у розмірі 20 млрд. євро [18].

У зв'язку з війною Франція здійснює перегляд Стратегічного оновлення (Actualisation Stratégique), опублікованого в січні 2021 року як заміна Стратегічного огляду оборони та національної безпеки (SRDNS) 2017 року. 9 листопада 2022 року президент Франції Еммануель Макрон оприлюднив новий Національний стратегічний огляд (NSR) під час поїздки до Тулона – південного міста, де знаходиться французька військово-морська база. Новий документ замінив Стратегічне оновлення 2021 року. Проте новий Стратегічний огляд 2022 року розроблено поспішно, без урахування ключових наслідків російської агресії, зважаючи на нагальну потребу переглянути підхід Франції до європейської безпеки, і особливо російської загрози [14].

У Стратегічний огляд 2022 року включено 10 завдань та запропоновано «значну зміну стратегії» через російське вторгнення в Україну, стверджується про «перехід від прихованої конкуренції до відкритої конфронтації з боку Росії та, дедалі більше, до посилення конкуренції з Народною Республікою Китай», таким чином підкреслюється важливість російської загрози. Проте в цілому документ підтверджує ряд припущень, викладених у попередніх стратегічних документах 2017 та 2021 року. Серед пріоритетів безпеки Франції – «стратегічна автономія», яка визначається як «передумова для захисту фундаментальних інтересів». Крім того, в документі відзначається актуальність ядерної безпеки, зважаючи на «використання Росією ядерної риторики як наступального (а не оборонного) засобу для підтримки вторгнення в Україну, що призвело до підриву стратегічної рівноваги та, у довгостроковій перспективі, до посилення розповсюдження ядерної зброї» [14].

Зважаючи на нову стратегію та стратегічні виклики, Франція приймає нову програму безпеки – «Loi de programmation militaire» (LPM) на 2024-2030 роки для забезпечення армії достатньою кількістю ресурсів у довгостроковій перспективі, опубліковану 1 серпня 2023 року. LPM 24–30 дозволить французьким військовим значно збільшити свій бюджет в обсязі 413,3 млрд. євро протягом 2024-2030 років (більше на 40% за попередню програму на 2019-2025 роки обсягом 295 млрд. євро). За даними Міністерства збройних сил, у контексті технологічного прориву, переозброєння та явного заперечення міжнародно-правових принципів LPM на 2024-2030 роки має на меті побудувати оновлену модель збройних сил Франції. Програма також має на меті політичну та військову трансформацію для захисту суверенітету Франції та її стратегічної автономії. Буде посилено парламентський контроль LPM [13].

Основними напрямками безпекової політики Франції згідно з LPM на 2024-2030 роки визнано [13]:

- 1) визначення щорічного обсягу бюджету на військові потреби: збільшення бюджету у 2024 році на 3,1 млрд. євро, у 2025-2027 роках – на 3 млрд. євро, з 2028 року – на 4,3 млрд. євро, сукупний обсяг бюджету складе 68,9 млрд. євро у 2024-2030 роках, а частка зросте до 2% від ВВП щороку. Фінансування спрямовуватиметься на підготовку 275 тис. осіб особового складу Міністерства збройних сил Франції, 80 тис. резервістів. При цьому у військову програму не включено фінансову підтримку України;
- 2) посилення узгодженості збройних сил, що передбачає: усунення слабких місць, враховуючи досвід України у війні з початку 2022 року; узгодження різних компонентів військового потенціалу: розподіл постачань за кількома вагомими програмами на користь боеприпасів, запасів запасних частин, оперативної підготовки та запуску інноваційних програм, зважаючи на потреби в них через війну в Україні та інші геополітичні конфлікти;
- 3) заходи в сфері ядерної енергетики: модернізація ракет та їх носіїв, що потребує 13% витрат від обсягу бюджету, а також будівництво нового класу атомних підводних човнів з балістичними ракетами третього покоління SNLE 3G, постачання ракет M51.3 до 2025 року, випробування яких проведено у листопаді 2023 року;
- 4) укріплення та посилення постійних захисних позицій: консолідація заходів постійного захисту та безпеки (позиції повітряної безпеки, охорона моря, заходи в державній службі, інформаційна війна, військова інфраструктура заморських територій для підвищення боєздатності сил, які в них розташовані);
- 5) посилення навчання військ, розвиток кібервійськ та операторів дронів, посилення уваги до реактивної артилерії;
- 6) залучення цивільного сектору, мобілізація всіх ресурсів країни та заклики президента Е. Макрона до переходу населення до воєнної економіки.

Зважаючи на війну в Україні, вперше з 2011 року Німеччина прийняла нові керівні принципи оборонної політики *Verteidigungspolitische Richtlinien (VPR)*, оголошені 10 листопада 2023 міністром оборони Німеччини Б. Пісторіусом. У документі запропоновано військовий план реагування на «переломні події», пов'язані з війною України та агресивною політикою Росії. Документ враховує положення Стратегії національної безпеки, опублікованої у червні 2023 року, та принципи, сформовані канцлером Олафом Шольцем у лютому 2022 року. Зокрема, у вказаних документах визначено основні загрози, а положення збігаються з оцінками Стратегії національної безпеки про те, що Росія «в осяжному майбутньому залишатиметься найбільшою загрозою євроатлантичній безпеці та виступатиме найважливішим питанням у сфері безпеки для Бундесверу». Збройні сили Росії є головним супротивником для місії колективного стримування та оборони НАТО [15].

Серед цілей VPR – надання гарантій союзникам, особливо в східних регіонах НАТО, щодо готовності Німеччини відігравати центральну роль у колективній обороні. Б. Пісторіус і начальник оборони генерал К. Брейер у передмові до документа заявляють, що «Німеччина відповідала за «стримування та колективну оборону в Європі». Тому серед цілей Німеччини – зміцнення позицій країни як центру матеріально-технічного забезпечення для військових операцій союзників у континентальній Європі та надання прикладу для інших невеликих європейських військ. Серед нових завдань Німеччини – розгортання на постійній основі оборонної бригади в Литві – «проект маяка *Zeitenwende*» – як знак прихильності Німеччини колективній обороні. Таким чином, з часом у Східній Європі буде розгорнуто більше німецьких військових засобів [15; 27].

Відмітимо, що з 5 вересня до 9 жовтня 2022 року в Латвії проходив осінній етап циклу військової підготовки «Namejs 2022». У 2022 році у центрі уваги була безпека країн Балтії та Польщі. У навчаннях брали участь Збройні сили Латвії та Національна гвардія, сили національної безпеки та цивільного захисту, цивільна промисловість, а також міжнародні контингенти бойової групи eFP з Латвії, посилені загонами з сусідніх Естонії та Литви. З боку Литви, в тому числі, брала участь танкова рота німецького головного підрозділу [19].

У VPR також визначено обсяг витрат на оборону [15; 27]: для «виконання своїх зобов'язань перед Альянсом» «потрібно буде щонайменше 2% ВВП для забезпечення необхідних можливостей». Тож це свідчить про невпевненість щодо можливостей уряду досягти цілей щодо 2% витрат від ВВП на оборону. Крім цього, для досягнення цілей створено спеціальні фонди, на які спрямовано 100 млрд. євро для фінансування заходів в межах VPR протягом наступних кількох років [15; 27]. Серед основних викликів для Німеччини відповідно VPR – неможливість миттєвого фінансування заходів оборони та відповідних проектів, зважаючи на «нехтування Бундесвером протягом десятиліть» потреб та загроз в сфері безпеки. Серед викликів також – труднощі збройних сил Німеччини з виконанням завдань щодо набору персоналу, складність у виконанні запланованого передового розгортання бригади в Литві. Однак політична прихильність Б. Пісторіуса може суттєво вплинути на його реалізацію.

У зв'язку з війною в Україні трансформується політика та програми безпеки ряду інших країн Європи: Норвегії, Польщі, Латвії, Угорщини та інших, які активно нарощують військовий потенціал для протидії можливій російській агресії в майбутньому.

Варто відмітити той факт, що в цілому на фундаментальному рівні нинішні сили оборони багатьох країн Центральної та Східної Європи сформовані після холодної війни, коли національній обороні приділялося мало уваги та ресурсів. Основні – переважно радянського виробництва – системи озброєння вийшли з ладу, замінити їх можна було лише в окремих випадках, тоді як цілі військові галузі та пов'язані з ними ноу-хау майже повністю припинили діяльність. Паралельно були суттєво скорочені

колишні потужності оборонної промисловості, оборонно-мобілізаційна спроможність національної економіки була фактично демонтована.

В такій ситуації виявилася Угорщина, зокрема в період початку російсько-української війни. Це зумовило потребу в миттєвому оновленні як стратегії безпеки, так і розвиток збройних сил та військового потенціалу, зокрема придбання нової військової техніки.

З моменту вступу до НАТО в 1999 році Угорщина працює над модернізацією та реструктуризацією збройних сил для відповідності стандартам альянсу та забезпечення колективної оборони. У 2017 році Будапешт запустив програму модернізації *Zrínyi 2026*, яка мала на меті замінити озброєння радянських часів сучасними системами та збільшити витрати Угорщини на оборону до 2% ВВП до 2024 року для відповідності цілям видатків НАТО [17].

Одним із найважливіших інтересів політики безпеки Угорщини є мир на Західних Балканах, оскільки він виступає гарантією європейського миру. З огляду на інтереси політики безпеки країни, угорські війська беруть участь в операціях, що проводяться на Балканах з 1995 року. Угорщина надає штабних офіцерів і війська для поточної операції під керівництвом НАТО KFOR з 1999 року. Західні Балкани традиційно були надзвичайно важливим регіоном для Угорщини: дві третини всіх військ країни, розгорнутих у іноземних місіях, розташовані у Балканському об'єднаному оперативному районі в Косово та Боснії та Герцеговині. Надання допомоги в цьому регіоні є одним із стратегічних пріоритетів Угорщини [30].

Програма оборони та військового розвитку Угорщини, запущена в 2017 році, продовжена в 2023 році. Згідно з Програмою, країна планує здійснювати довгострокові інвестиції в розвиток безпеки й оборони, які охоплюють економічний, політичний, соціальний, екологічний, кібернетичний та інформаційний, військовий аспекти. Стратегічна мета Угорщини – розвиток Угорських сил оборони до 2030 року для забезпечення їх надійності та боєздатності в регіоні, зважаючи на членство країни в НАТО. Паралельно з реалізацією комплексної програми оборони, національний стратегічний пріоритет Угорщини полягає у набутті статусу ключового оборонно-промислового центру регіону [17].

Трансформація сил оборони Угорщини та посилення військового потенціалу передбачає: придбання військової техніки, нових радіолокаційних систем, збільшення кількості самохідних гаубиць PzH і БМП «Рись», придбання нових одиниць військового спорядження, а саме бойові броньовані машини Lynx, радіолокаційні системи за типом ізраїльського «Залізного куполу» для охорони повітряного простору Угорщини; створення боєздатних, сильних збройних сил відповідно стандартам НАТО для швидкого реагування на загрози; створення ширококомаштабних, структурованих мереж і систем співпраці у цивільному секторі; реалізація Програми розвитку оборони та збройних сил Зріні, *Zrínyi Defence and Force Development Programme* для озброєння ЗС країни [17].

2022 рік був одним із найскладніших в історії збройних сил Словаччини, адже словацькі військові передусім були залучені до виконання свого

основного завдання – забезпечення оборони Словацької Республіки та її населення в умовах російської агресії в Україні. Для забезпечення якісних умов служби професійних військових країні необхідно зберегти темпи інвестицій у модернізацію озброєння та техніки та ремонт інфраструктури [28].

Відмітимо важливість експорту зброї зі Словаччини в Україну. Парламент Словаччини підтримав поправку, яка надає Міністерству оборони повноваження схвалювати експорт зброї країни, відкриваючи шлях державним і приватним збройовим компаніям продовжувати озброювати Україну.

Зміна позиції проросійського лідера Словаччини Р. Фіцо та його перехід на бік України викликала широкий інтерес і суперечку. Фіцо почав підтримувати Київ лише через кілька днів після того, як висловив сумніви щодо суверенітету України. Глава уряду країни, який раніше робив провокаційні заяви про припинення військової допомоги Україні та зняття антиросійських санкцій, раптово змінив риторику під час візиту в Ужгород та зустрічі з прем'єр-міністром України Д. Шмигалем [32].

Вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року забезпечило прибутковість оборонного сектора Словаччини, зокрема для виробника боєприпасів ZVS Holding, спільного підприємства приватної MSM Group, заснованої чеським підприємцем із виробництва зброї Я. Стрнадом, і DMD Group, що належить Міністерству оборони під керівництвом міністра Р. Каліняка. За перші сім місяців 2023 року ZVS Holding зафіксував 44 мільйони євро доходу порівняно з 40 мільйонами євро за весь 2022 рік, «значною мірою у зв'язку з агресією Росії в Україні». За даними компанії, майже 100% виробництва боєприпасів ZVS Holding на найближчі два-три роки продано в Україну. Рішення про збільшення виробництва, про продажі в Україну, про приєднання до проєктів Єврокомісії [субсидії на озброєння] – це все політичні рішення акціонерів ZVS Holding, в якій 50 відсотків належить Міністерству оборони Словаччини. Крім цього, компанія з виробництва боєприпасів VOP Nováky, державна збиткова компанія, яку MSM Group орендувала на 20 років за попереднього уряду Smer, майже вчетверо збільшила доходи в 2022 році порівняно з 2021 роком до 77 млн. євро, покривши збиток у 4 млн. євро, а прибуток склав майже 22 млн. євро [23].

Агресія Росії проти України також вплинула на безпеку Норвегії – Осло вирішив збільшити короткострокові витрати на оборону та посилити можливості швидкого реагування, зокрема на Крайній Півночі. Однак Норвегія не виявила збільшення російського Північного флоту, тому малоймовірним є довгострокове збільшення витрат. Політичні та безпекові відносини на Скандинавському півострові досить складні – усі три держави, розташовані на цій території (Норвегія, Швеція, Фінляндія), є близькими партнерами та друзями. З 1949 року Норвегія є членом НАТО, але не входить до Європейського Союзу (вона вирішила залишитися за його межами на двох референдумах у 1972 та 1994 роках). У той же час і Фінляндія, і Швеція є членами Європейського Союзу (обидві приєдналися в 1995 році). Регіональне співробітництво є одним із стратегічних пріоритетів Норвегії. Як заявила міністр закордонних справ Норвегії Аннікен

Хейтфельдт, «скандинавське співробітництво важливіше і міцніше, ніж будь-коли» [11; 20].

Окрім двосторонніх зв'язків, країни Північної Європи також є учасниками різних міжурядових форумів, таких, як Баренцева Євро-Арктична Рада та Арктична Рада. Існує також Північна оборонна співпраця (NORDEFCO), яка включає Данію, Фінляндію, Ісландію, Норвегію та Швецію. Форум був створений у 2009 році та почав розвиватися саме з початку анексії Криму у 2014 році. Офіційна мета форуму полягає в «зміцненні національної оборони учасників, дослідженні спільної синергії та сприянні ефективним спільним рішенням». Наприкінці травня 2022 року міністри оборони скандинавських країн повторили у спільній заяві, що ця організація все ще актуальна. Оборонна політика Норвегії містить три ключові складові: національний потенціал, колективну оборону в НАТО та двосторонні відносини з ключовими союзниками – США, Великою Британією, Німеччиною, Францією та Нідерландами. При цьому важливим компонентом безпеки є також Північна оборонна співпраця [11].

Надзвичайно вагому роль у забезпеченні безпеки в Європі відіграє Польща. Першим знаком до змін в оборонній політиці країни стала пресконференція в червні 2021 року, на якій голова Комітету з національної оборони та оборонних справ Ради міністрів Я. Качинський і міністр оборони Польщі М. Блащак оголосили про намір придбати 250 M1A2 SEPv3 ABRAMS (ОБТ для сухопутних військ країни). У той же час оголошено про нову оборонну політику, яка міститиме нові правила щодо основних аспектів національної оборони. Крім того, було озвучено нову концепцію оборони країни. Найважливішою зміною стало чітке повідомлення Міністерства оборони про підтримку НАТО у разі вторгнення Росії до Польщі – збройним силам потрібні власні можливості для захисту країни під час вторгнення протягом кількох тижнів для того, щоб члени НАТО вчасно відреагували та надали військову підтримку. Інший аспект полягав у введенні американських сил в Польщу з якомога більшою кількістю військ і техніки. Третім аспектом виступають можливості стримування [16; 21].

Агресія Росії проти України прискорила деякі процеси розвитку сектору безпеки й оборони та змінила пріоритети політики. З перших днів війни Польща передала Україні значну кількість озброєння зі своїх запасів (поставки понад 200 ОБТ Т-72, понад 200 ОБТ РТ-91, пострадянські СПГ 2С1 ГВОЗДИКА, 18 найсучасніших СПГ КРАБ). Відтоді найнагальніша потреба – заповнення прогалини в польському військовому арсеналі, що частково вдалося задовольнити завдяки поставці 116 танків з Німеччини з квітня 2023 року та до 2024 року включно. Іншими заходами країни для поповнення техніки стали закупівля шести батарей PATRIOT і близько 500 пускових установок HIMARS у США, підписання контракту з компанією Leonardo Helicopters на 32 багатоцільові вертольоти AW149 з поставками у 2023-2029 роках [16].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Детальний аналіз стратегії та політики безпеки й оборони ЄС та окремих держав-членів в умовах війни в Україні свідчить про суттєві зрушення й трансформації

у стратегічних цілях та організації сектору безпеки й оборони країн. Такі зміни простежуються як у коригуванні ключових стратегічних документів країн ЄС, у яких російська агресія визнається суттєвою загрозою європейській системі безпеки, так і в збільшенні оборонних бюджетів, нарощуванні військового потенціалу, поповненні військової техніки, боєприпасів, проведенні військових навчань, особливо на територіях Східної Європи. В цілому війна зумовила миттєве реагування країн ЄС на наслідки збройної агресії, що в кінцевому підсумку сприяло внесенню змін у Стратегічний компас у 2022 році з акцентом на розвитку сил та засобів миттєвого реагування за можливі загрози з боку Росії.

Серед ключових проблем та викликів ЄС в умовах війни в Україні – організація масового переходу до створення колективної системи безпеки на рівні ЄС з урахуванням національних відмінностей політики, програм та системи безпеки, а також потреба в оптимізації та посиленні національних армій, їх матеріально-технічному забезпеченні, зважаючи на суттєві обсяги фінансової та військової підтримки України. На міжнародному рівні важливо забезпечити узгодженість політики безпеки окремих країн, зокрема зважаючи на попередній негативний досвід політики Угорщини та Словаччини щодо підтримки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горюнова, Є.О. Зовнішня політика ЄС щодо російсько-української війни (2014-2022 рр.). *Politicus*. 2022. № 4-2. С. 45-51. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.7>.
2. Завада Я.І., Сіно І.А. Спільна політика безпеки і оборони ЄС на сучасному етапі: основні перспективи і загрози. *Політикус : наук. журнал*. 2022. № 3. С. 71-76.
3. Зайцева-Калаур І.В., Онищук І.О. Зовнішня політика і політика безпеки ЄС у контексті повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації в Україну. *Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету*. 2022. С. 303-306.
4. Кобець Ю., Голуб'як Н. Оборонна та безпекова політика Європейського Союзу: суперечності трансформації. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2023. № 26(5). С. 19-25. DOI: <https://doi.org/10.15421/172396>.
5. Коцур В.В. Виклики і загрози колективній безпеці Європи в умовах російсько-української війни. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*. 2023. № 18, С. 151-181. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-18-151-181>.
6. Kurnosenko L. Problems and features of international financial support of Ukraine in the conditions of war. *Public Administration and Regional Development*. 2022. № 15. С. 255-274. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2022.15.13>.
7. Мартинов А. Еволюція політики Європейського Союзу щодо російсько-української війни. *Європейські студії*. 2022. № 3. С. 30-44.
8. Маруховський О.О. Вступ України до НАТО як основа формування європейської системи колективної безпеки. *Політикус : наук. журнал*. 2022. Спецвипуск. С. 65–71.

9. Пошедін О. Вплив російської збройної агресії проти України на спільну політику безпеки та оборони ЄС. *Кращі практики розбудови європейських студій в умовах російської збройної агресії* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 20-21 жовт. 2023 р. Київ, 2023. С. 79-81. URL: <https://knute.edu.ua/file/MzEуMQ==/ba77e4650ee3269072ba9f97fcfd4568.pdf#page=79> (дата звернення 05.02.2024).
10. Armed forces personnel, total – European Union. International Institute for Strategic Studies, The Military Balance. Website worldbank.org. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?locations=EU> (дата звернення 05.02.2024).
11. Svensgard T. Capabilities Made in Norway – Norwegian Defence Industry Delivers World-Class Defence Equipment to Armed Forces around the World. *European Security & Defence*. 2022. URL: <https://euro-sd.com/2022/10/articles/27554/capabilities-made-in-norway-norwegian-defence-industry-delivers-world-class-defence-equipment-to-armed-forces-around-the-world/> (дата звернення 05.02.2024).
12. EDA Defence Data. Website eda.europa.eu. URL: <https://eda.europa.eu/publications-and-data/defence-data> (дата звернення 05.02.2024).
13. Auran J.F. Examining the French Military Programming Act 2024–2030. *European Security & Defence*. 2024. URL: <https://euro-sd.com/2024/01/articles/36190/examining-the-french-military-programming-act-2024-2030/> (дата звернення 05.02.2024).
14. Kolesnyk D. France Adopts New National Strategic Review. *European Security & Defence*. 2023. URL: <https://euro-sd.com/2023/01/articles/29158/france-adopts-new-national-strategic-review/> (дата звернення 05.02.2024).
15. Schreer B. Germany's new defence-policy guidelines. *Facts. Analysis. Influence*. 2023. URL: <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2023/11/germanys-new-defence-policy-guidelines/> (дата звернення 05.02.2024).
16. ESD News Team. Hanwha Defense Expands Polish Cooperation. *European Security & Defence*. 2022. URL: <https://euro-sd.com/2022/09/articles/27293/cooperation-2/> (дата звернення 05.02.2024).
17. Cazalet M. Hungary's Modernisation Plans. *European Security & Defence*. 2023. URL: <https://euro-sd.com/2023/05/articles/31349/hungarys-modernisation-plans/> (дата звернення 05.02.2024).
18. Maillard S., Van Rij A. Is EU support for Ukraine back on track? *Chatham House*. 2024. URL: <https://www.chathamhouse.org/2024/02/eu-support-ukraine-back-track> (дата звернення 05.02.2024).
19. Heiming G. Latvia's "Namejs 2022" Military Exercise. *European Security & Defence*. 2022. URL: <https://euro-sd.com/2022/12/articles/28433/latvias-namejs-2022-military-exercise/> (дата звернення 05.02.2024).
20. Czulda R. Norway's Security Environment and Role in NATO. *European Security & Defence*. 2022. URL: <https://euro-sd.com/2022/10/articles/27550/norways-security-environment-and-role-in-nato/> (дата звернення 05.02.2024).
21. Sobczak G. Poland Builds Deterrence Potential. *European Security & Defence*. 2022. URL: <https://euro-sd.com/2022/09/articles/27150/poland-builds-deterrence-potential/> (дата звернення 05.02.2024).
22. Record high European defence spending boosted by procurement of new equipment. Website eda.europa.eu. 2023. URL: <https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2023/11/30/record-high-european-defence-spending-boosted-by-procurement-of-new-equipment> (дата звернення 05.02.2024).

23. Nicholson T. Slovakia enables arms exports to Ukraine as Fico completes backflip. *Politico*. 2024. URL: <https://www.politico.eu/article/in-post-election-reversal-slovakia-enables-weapons-exports-to-ukrainef-fico/> (дата звернення 05.02.2024)
24. Ghoshal D. Spain in NATO's Missile Defence Architecture. *European Security & Defence*. 2022. URL: <https://euro-sd.com/2022/11/articles/26317/spain-in-natos-missile-defence-architecture/> (дата звернення 05.02.2024).
25. Leimand B. The EU as an International Security Institution. *European Security & Defence*. 2023. URL: <https://euro-sd.com/2023/03/articles/30049/the-eu-as-an-international-security-institution/> (дата звернення 05.02.2024).
26. The EU's response to the war in Ukraine. Website eu4ukraine.eu. URL: <https://eu4ukraine.eu/en> (дата звернення 05.02.2024).
27. Manthey F. The Minister of Defence. New Defence Policy Guidelines call for warfighting capability of the Bundeswehr. Website Federal Ministry of Defence. 2023. URL: <https://www.bmvg.de/en/news/new-defence-policy-guidelines-call-for-warfighting-5702800> (дата звернення 05.02.2024).
28. Šiška M., Zilvar J. The past year 2022 was a turning point in the modernisation of the Slovak Army. The Army of the Czech Republic is also gradually modernizing. *CZdefence. Czech army and defence magazine*. 2023. URL: <https://www.czdefence.com/article/the-past-year-2022-was-a-turning-point-in-the-modernisation-of-the-slovak-army-the-army-of-the-czech-republic-is-also-gradually-modernizing> (дата звернення 05.02.2024).
29. Miloradović N. The Time for Comprehensive Changes has Come. *European Security & Defence*. 2023. URL: <https://euro-sd.com/2023/09/articles/33972/the-time-for-comprehensive-changes-has-come/> (дата звернення 05.02.2024).
30. Ruszin-Szendi R. The Transformation of the Hungarian Defence Forces. *European Security & Defence*. 2023. URL: <https://euro-sd.com/2023/05/articles/31346/the-transformation-of-the-hungarian-defence-forces/> (дата звернення 05.02.2024).
31. Horobets A. Towards a European Army. *European Security & Defence*. 2022. URL: <https://euro-sd.com/2022/09/articles/27186/towards-a-european-army/> (дата звернення 05.02.2024).
32. Why did Slovakia's pro-russian leader Fico abruptly change his mind and side with Ukraine? Website Visitukraine.today. 2024. URL: <https://visitukraine.today/blog/3272/why-did-slovakias-pro-russian-leader-fico-abruptly-change-his-mind-and-side-with-ukraine> (дата звернення 05.02.2024).

REFERENCES

1. Horyunova E.O. (2022) Zovnishnya polityka YeS shchodo rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny (2014–2022 rr.) [EU foreign policy regarding the Russian-Ukrainian war (2014–2022)], *Politicus*. No 4-2, pp. 45-51. Retrieved from <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.7> [in Ukraine].
2. Zavada Y.I., & Sino I.A. (2022) Spil'na polityka bezpeky i oborony YeS na suchasnomu etapi: osnovni perspektyvy i zahrozy [Common EU security and defense policy at the current stage: main prospects and threats]. *Politicus: Science. magazine*, No. 3, pp. 71–76 [in Ukraine].

3. Zaytseva-Kalaur I.V., & Onyshchuk, I.O. (2022) Zovnishnya polityka i polityka bezpeky YES u konteksti povnomasshtabnoho viys'kovoho vtorhnennya Rosiys'koyi Federatsiyi v Ukrayinu [Foreign policy and security policy of the EU in the context of the full-scale military invasion of the Russian Federation in Ukraine], *Naukovi zakhody Yurydychnoho fakul'tetu Zakhidnoukrayins'koho natsional'noho universytetu – Scientific activities of the Faculty of Law of the West Ukrainian National University*, pp. 303-306 [in Ukraine].
4. Kobets Yu., Golubyak N. (2023) Oboronna ta bezpekova polityka Yevropeys'koho Soyuzu: superechnosti transformatsiyi [Defense and security policy of the European Union: contradictions of transformation]. *Scientific and theoretical almanac Grani*, No. 26(5), pp. 19-25. Retrieved from <https://doi.org/10.15421/172396> [in Ukraine].
5. Kotsur V.V. (2023) Vyklyky i zahrozy kolektyvniy bezpetsi Yevropy v umovakh rosiys'ko-Ukrayins'koyi viyny [Challenges and threats to the collective security of Europe in the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Society. Document. Communication. Sotsium. Dokument. Komunikatsiya*. Retrieved from <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-18-151-181> [in Ukraine].
6. Kurnosenko L. (2022) Problems and features of international financial support of Ukraine in the conditions of war. *Public Administration and Regional Development*. No 15. p. 255-274. Retrieved from <https://doi.org/10.34132/pard2022.15.13> [in English].
7. Martynov A. (2022) Evolyutsiya polityky Yevropeys'koho Soyuzu shchodo rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny [Evolution of the policy of the European Union regarding the Russian-Ukrainian war]. *European studies*, No. 3, pp. 30-44 [in Ukraine].
8. Marukhovskiy O. (2022) Vstup Ukrayiny do NATO yak osnova formuvannya yevropeys'koyi systemy kolektyvnoyi bezpeky [Ukraine's entry into NATO as a basis for the formation of the European system of collective security]. *Politicus: Science. magazine*. Special edition, pp. 65-71 [in Ukraine].
9. Poshedin O. (2023) Vplyv rosiys'koyi zbroynoyi ahresiyi proty Ukrayiny na spil'nu polityku bezpeky ta oborony YeS [The impact of Russian armed aggression against Ukraine on the common security and defense policy of the EU]. Best practices for the development of European studies in the conditions of Russian armed aggression: materials of the international science and practice conf. Kyiv, October 20-21. 2023. Kyiv, P. 79-81. Retrieved from <https://knute.edu.ua/file/MzEyMQ==/ba77e4650ee3269072ba9f97fcfd4568.pdf#page=79> (Accessed 05 February 2024) [in Ukraine].
10. Website [worldbank.org](https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?locations=EU). Armed forces personnel, total – European Union. International Institute for Strategic Studies, The Military Balance. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?locations=EU> (Accessed 05 February 2024) [in English].
11. Svensgard T. (2022) Capabilities Made in Norway – Norwegian Defence Industry Delivers World-Class Defence Equipment to Armed Forces around the World. *European Security & Defence*. Retrieved from <https://euro-sd.com/2022/10/articles/27554/capabilities-made-in-norway-norwegian-defence-industry-delivers-world-class-defence-equipment-to-armed-forces-around-the-world/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
12. Website [eda.europa.eu](https://eda.europa.eu/publications-and-data/defence-data). EDA Defence Data. Retrieved from <https://eda.europa.eu/publications-and-data/defence-data> (Accessed 05 February 2024) [in English].
13. Auran J.F. (2024) Examining the French Military Programming Act 2024–2030. *European Security & Defence*. Retrieved from <https://euro-sd.com/2024/01/articles/36190/>

- examining-the-french-military-programming-act-2024-2030/ (Accessed 05 February 2024) [in English].
14. Kolesnyk D. (2023) France Adopts New National Strategic Review. *European Security & Defence*. Retrieved from <https://euro-sd.com/2023/01/articles/29158/france-adopts-new-national-strategic-review/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
 15. Schreer B. (2023) Germany's new defence-policy guidelines. *Facts. Analysis. Influence*. Retrieved from <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2023/11/germanys-new-defence-policy-guidelines/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
 16. ESD News Team. (2022) Hanwha Defense Expands Polish Cooperation. *European Security & Defence*. Retrieved from <https://euro-sd.com/2022/09/articles/27293/cooperation-2/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
 17. Cazalet, M. (2023) Hungary's Modernisation Plans. *European Security & Defence*. Retrieved from <https://euro-sd.com/2023/05/articles/31349/hungarys-modernisation-plans/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
 18. Maillard S., & Van Rij, A. (2024) Is EU support for Ukraine back on track? *Chatham House*. Retrieved from <https://www.chathamhouse.org/2024/02/eu-support-ukraine-back-track> (Accessed 05 February 2024) [in English].
 19. Heiming G. (2022) Latvia's "Namejs 2022" Military Exercise. *European Security & Defence*. Retrieved from <https://euro-sd.com/2022/12/articles/28433/latvias-namejs-2022-military-exercise/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
 20. Czulda R. (2022) Norway's Security Environment and Role in NATO. *European Security & Defence*. Retrieved from <https://euro-sd.com/2022/10/articles/27550/norways-security-environment-and-role-in-nato/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
 21. Sobczak G. (2022) Poland Builds Deterrence Potential. *European Security & Defence*. Retrieved from <https://euro-sd.com/2022/09/articles/27150/poland-builds-deterrence-potential/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
 22. Website eda.europa.eu. (2023) Record high European defence spending boosted by procurement of new equipment. Retrieved from <https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2023/11/30/record-high-european-defence-spending-boosted-by-procurement-of-new-equipment> (Accessed 05 February 2024) [in English].
 23. Nicholson T. (2024) Slovakia enables arms exports to Ukraine as Fico completes backflip. *Politico*. Retrieved from <https://www.politico.eu/article/in-post-election-reversal-slovakia-enables-weapons-exports-to-ukrainef-fico/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
 24. Ghoshal D. (2022) Spain in NATO's Missile Defence Architecture. *European Security & Defence*. Retrieved from <https://euro-sd.com/2022/11/articles/26317/spain-in-natos-missile-defence-architecture/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
 25. Leimand B. (2023) The EU as an International Security Institution. *European Security & Defence*. Retrieved from <https://euro-sd.com/2023/03/articles/30049/the-eu-as-an-international-security-institution/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
 26. Website eu4ukraine.eu. The EU's response to the war in Ukraine. Retrieved from <https://eu4ukraine.eu/en> (Accessed 05 February 2024) [in English].
 27. Manthey F. (2023) The Minister of Defence. New Defence Policy Guidelines call for warfighting capability of the Bundeswehr. Website Federal Ministry of Defence. Retrieved from <https://www.bmvg.de/en/news/new-defence-policy-guidelines-call-for-warfighting-5702800> (Accessed 05 February 2024) [in English].

28. Šiška M., & Zilvar J. (2023) The past year 2022 was a turning point in the modernisation of the Slovak Army. The Army of the Czech Republic is also gradually modernizing. *CZdefence. Czech army and defence magazine*. Retrieved from <https://www.czdefence.com/article/the-past-year-2022-was-a-turning-point-in-the-modernisation-of-the-slovak-army-the-army-of-the-czech-republic-is-also-gradually-modernizing> (Accessed 05 February 2024) [in English].
29. Miloradović N. (2023) The Time for Comprehensive Changes has Come. *European Security & Defence*. Retrieved from <https://euro-sd.com/2023/09/articles/33972/the-time-for-comprehensive-changes-has-come/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
30. Ruszin-Szendi R. (2023) The Transformation of the Hungarian Defence Forces. *European Security & Defence*. Retrieved from <https://euro-sd.com/2023/05/articles/31346/the-transformation-of-the-hungarian-defence-forces/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
31. Horobets A. (2022) Towards a European Army. *European Security & Defence*. Retrieved from <https://euro-sd.com/2022/09/articles/27186/towards-a-european-army/> (Accessed 05 February 2024) [in English].
32. Website Visitukraine.today. (2024) Why did Slovakia's pro-russian leader Fico abruptly change his mind and side with Ukraine? Retrieved from <https://visitukraine.today/blog/3272/why-did-slovakias-pro-russian-leader-fico-abruptly-change-his-mind-and-side-with-ukraine> (Accessed 05 February 2024) [in English].